

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ
ЕТАПІ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ****LEGAL REGULATION OF THE CIRCULATION OF CRYPTOCURRENCIES IN UKRAINE
AT THE CURRENT STAGE OF LAW-MAKING**

Григор'єв В.Ю., студент III курсу факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кривобородий В.С., студент III курсу факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу актуального питання щодо регулювання криптовалют та їх обігу в Україні. Авторами був проаналізований шлях до прийняття Закону «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 (далі – Закон, Закон про віртуальні активи). Нами був проведений детальний аналіз положень попередніх законопроектів та було проведено порівняння норм з прийнятим законом.

Автори статті приділили увагу історії правового регулювання обігу криптовалют у світі, були описані новації у законодавстві зарубіжних країн. Було проведено порівняння тлумачення поняття «криптовалюта», закріпленому в законах зарубіжних країн з вітчизняним законодавством.

Окреслено проблематику з прийняттям Закону про віртуальні активи. Було досліджено поняття «віртуальний актив» з погляду вказаного закону. Авторами був проведений аналіз змісту закону та виявлені основні ознаки поняття «віртуальний актив», зокрема дійшли висновку про наявність таких основних ознак: є нематеріальним благом; є об'єктом цивільних прав; має певну виражену вартість; віртуальний актив виражається (існує) в електронній формі у вигляді сукупності даних; існування забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Нами було проведено порівняння поняття «віртуальний актив» яке міститься у Законі Про Віртуальні активи, з тим яке використовується у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Аналізуючи положення закону, одразу складно зрозуміти суть поняття «віртуальний актив» та його відношення до криптовалют, оскільки такий термін як «криптовалюта» в законі відсутній. Було проведено аналіз щодо питання співвідношення поняття «криптовалюта» та «віртуальний актив», оскільки незрозуміло, чи є ці поняття тотожними, чи віртуальний актив є ширшим за криптовалюту. Було зроблено висновок, що «віртуальний актив» є ширшим поняттям і охоплює також такі явища як NFT (non-fungible token) і тому подібні. У роботі також була приділена увага криптовалютам та віртуальним активам як засобам платежу, оскільки навіть під час дії правового режиму Воєнного стану велика частка добровільних внесків волонтерам проходила з використанням криптовалюти, збори також проводились через Міністерство цифрової трансформації.

Ключові слова: криптовалюти, віртуальний актив, біткоїн, віртуальні гроші, засоби платежу.

This article is devoted to the analysis of the current issue regarding the regulation of cryptocurrency and its circulation in Ukraine. The authors analyzed the way to the adoption of the Law «On Virtual Assets» dated February 17, 2022 (hereinafter – the Law, the Law on Virtual Assets). We conducted a detailed analysis of the provisions of previous draft laws and compared the norms with the previous bills.

The authors of the article paid attention to the history of legal regulation of cryptocurrency circulation in the world, innovations in the legislation of foreign countries were described. A comparison was made of the interpretation of the concept of « cryptocurrency » enshrined in the laws of foreign countries with domestic legislation.

The problem with the adoption of the Law on Virtual Assets. The concept of «virtual asset», was analyzed. The authors analyzed the content of the law and identified the main features of the concept of «virtual asset», in particular, they concluded that the following main features exist: it is an intangible good; is the object of civil rights; has a certain expressed value; the virtual asset is expressed (exists) in electronic form in the form of a set of data; existence is provided by the system of ensuring the turnover of virtual assets. We compared the concept of «virtual asset» contained in the Law on Virtual Assets with the one used in the Law of Ukraine «On Prevention and Combating the Legalization (Laundering) of Criminal Proceeds, the Financing of Terrorism and the Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction.»

Analyzing the provisions of the law, it is immediately difficult to understand the essence of this concept and its relation to cryptocurrency, since there is no such term as « cryptocurrency » in the law. An analysis was conducted on the issue of the relationship between the concepts of « cryptocurrency » and «virtual asset», as it is unclear whether these concepts are identical or whether virtual asset is broader than cryptocurrency. It was concluded that «virtual asset» is a broader concept and includes such phenomena as NFT (non-fungible token) and others. The work also paid attention to cryptocurrency and virtual assets as a means of payment, since even during the Martial Law legal regime, a large proportion of voluntary contributions to volunteers were made using cryptocurrency, collections were also conducted through the Ministry of Digital Transformation.

Key words: cryptocurrency, virtual asset, bitcoin, virtual money, payment method.

Вступ. Нами була обрана дуже цікава та проблематична тематика, оскільки хоч криптовалюти існують в світі вже більше 12 років, вони досі є достатньо новим поняттям для юридичного аналізу. **Актуальність дослідження** полягає у відсутності великої кількості наукових праць, які б регулювали питання обігу криптовалют. Дослідженню обігу електронних грошей, фінансово-правової сутності й правового статусу криптовалют у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі, відображено в працях таких науковців, як М.П. Березіна, А.В. Беліч, А.П. Дьяков, Б.С. Івасіна, Д.А. Кочергін, Л.М. Красавіна, С.В. Криворучко, Ю.С. Крупнов, С.В. Міщенко, А.М. Мороз, І.В. Пенькова, М.І. Савлук, І.О. Трубін, В.М. Усоткін, М.С. Шаренко та ін. Але дана сфера розвивається з дуже значною інтенсивністю, тому виникає

необхідність у постійному підтриманні актуальності досліджень. Окрім цього закон, який регулює криптовалюту та віртуальні активи в Україні, був підписаний тільки в лютому поточного року, він набуде чинності з моменту внесення змін до Податкового кодексу України (далі – Податковий кодекс). **Метою роботи** є дослідження світової практики врегулювання сфери обігу криптовалют, історії прийняття закону Про віртуальні активи, а також висвітлення проблем, які є наявні в законі.

Результати дослідження. За останні десять років криптовалюти стали однією з найобговорюваніших тем по всьому світу. Вони уособлюють в собі як платіжний засіб так і спосіб інвестування. Поява такого явища в світі викликала у правників дискусію щодо її належного правового регулювання. У світовій практиці вивчення

криптовалютних цінностей активно почалося з 2013 року, коли Федеральне казначейство США визначило «біткоїн», який є найпопулярнішою криптовалютою у світі, як конвертовану та децентралізовану віртуальну валюту [1]. По багатьом країнах світу (в тому числі Україною) пройшла хвиля прийняття нормативно-правових актів, які видавалися центральними банками країн, урядами тощо, для визначення поняття криптовалюти та її співвідношення зі звичайними грошима та цінностями. Варто зазначити, що в більшості випадків вони мали абсолютно різне визначення поняття криптовалюти, а також були недосконаліми.

Перше закріплення на рівні закону відбулося у 2021 році у Сальвадорі, там було закріплено криптовалюту як платіжний засіб [2]. В подальшому легального визначення набула в таких країнах як: Німеччина, Японія, Швеція, Болгарія, Польща, Швейцарія. Україна майже з самого початку активного поширення криптовалют була у рейтингу країн з найбільшими криптовалютними активами серед населення. У вересні 2022 року з'явилося дослідження у якому було сказано, що Україна увійшла у список лідерів по використанню криптовалют [3].

Такий суспільний інтерес до даного явища обов'язково мав отримати достойне правове регулювання на рівні закону. Протягом доволі довгого періоду криптовалюти в Україні не були легалізовані у правовому полі. Перша спроба врегулювати криптовалюту у правовому полі відбулася у 2014 році з публікацією Національним Банком України (далі – НБУ) «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin» від 10.11.2014 р. В цьому роз'ясненні криптовалюту було визначено як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства [4]. Ситуація змінилася у 2018 році, коли НБУ у своєму листі від 23.03.2018р вказав, що попереднє роз'яснення втратило актуальність [5]. Тобто в період з 2014 по 2018 рр. криптовалюти та Біткоїн, як її уособлення, визнавалися грошовим сурогатом.

30 листопада 2017 р. НБУ, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг, висловили своє переконання, що «складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом». Крім того, вони зробили висновок, що «незважаючи на існування в світі численних практик використання криптовалют у якості міри вартості, засобу обміну та накопичення, її складна правова природа не дозволяє ототожнити її з будь-яким із суміжних понять (грошові кошти, валюта, валютна цінність, законний платіжний засіб, електронні гроші, цінні папери, грошовий сурогат тощо)». Тому на думку Ігора Дашутіна у цей період криптовалюта виводилася за межі будь-якого чинного на той час нормативно-правового регулювання, фактично, вона втрачала будь-яку правову природу та, отже, позбавлялася своєї хоча б якої-небудь правової форми [6, с.12].

Першими спробами врегулювати питання обігу криптовалют на рівні закону є два законопроекти, які надійшли до Верховної Ради України (далі – ВРУ) у жовтні 2017 р. перший це «Проект Закону про обіг криптовалют в Україні» № 7183 (далі – законопроект № 7183), другий мав назву «Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» № 7183-1 (далі – законопроект № 7183-1). У законопроекті 7183 поняття «криптовалюти» хотіли визначити як «програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості

про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду)» [7]. У законопроекті 7183-1 визначення було сформульовано як «децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. При цьому уточнювалося, що криптовалюти для цілей правового регулювання вважаються фінансовими активами» [8]. Аналізуючи ці положення, можна зробити висновки про те, що перший законопроект у своєму визначенні криптовалют більше дивився на поняття з технічної сторони, а другий намагався висвітлити його у розумінні цивільного, господарського та фінансового підходів. Ігор Дашутін вважає, що законопроект 7183-1 є більш вдалим та висловлює думку, що нормативно-правове врегулювання обігу криптовалют за законопроектом № 7183-1 могло б стати переходом у позначенні криптовалюти від грошового сурогату до фінансового активу [6, с.13]. Обидва законопроекти були відкликані.

Наступною спробою врегулювання відносин у сфері обігу криптовалют стали направлені на розгляд ВРУ у листопаді 2018 р. «Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083 (далі – законопроект № 9083), а також «Проекту Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» № 9083-1 (далі – законопроект № 9083-1). В законопроекті 9083 криптовалюти пропонувалося визначити як віртуальний актив у формі токени, що функціонує як засіб обміну або збереження вартості». При цьому пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу підпунктом 14.1.33 наступного змісту: «віртуальні активи – будь-яка форма запису в рамках розподіленого реєстру записів у цифровій формі, що може використовуватися як засіб обміну, одиниця обліку чи як засіб збереження вартості. Під терміном «віртуальний актив» у цьому Кодексі розуміються криптовалюти та токен-активи» [9]. В законопроекті 9083-1 криптовалюти було визначено як нематеріальний цифровий актив, що визначає одиниці цінності, безпосереднє право власності на які фіксується згідно записів в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні)». При цьому п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу доповнювався підпунктом 14.1.33-1 такого змісту «віртуальні активи – токени, а також криптовалюта». Також пропонувалося доповнити п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу підпунктом 14.1.273 такого змісту: «токен – запис в розподіленому реєстрі транзакцій (блокчейні), який засвідчує наявність у власника прав власності або вимоги на об'єкти цивільного права» [10].

Законопроект 9083 вносив собою доволі велику кількість нових конструкцій, які до цього не вживалися для опису криптовалюти. Були введені поняття «віртуальний актив», «токен», «токен-актив». Своєю характеристикою криптовалют цей законопроект переніс її зі сфери фінансового активу до віртуального активу. У той же час, законопроект 9083-1 надав криптовалютам форму нематеріального цифрового активу, але при цьому в ньому не було зазначено визначення поняття «нематеріальний цифровий актив». До того ж законопроект містив визначення поняття «віртуальний актив», в який входили криптовалюти та токени. З огляду на це, законопроект 9083-1 містив у собі складнощі у тлумаченні зазначених понять, а тому викликав би багато труднощів при його практичному застосуванні.

Ігор Дашутін у своїй роботі звернув увагу, що згідно із законопроектом 9083 пропонувалося поділяти віртуальні активи на два різновиди: (1) криптовалюти та (2)

токен-активи. У свою чергу, токен був формою криптовалюти та токен-активів. У законопроекті ж 9083-1 пропонувалося поділяти віртуальні активи також на два різновиди, однак на: (1) криптовалюти та (2) токени. Тобто, токени перетворювалися з форми криптовалюти (а також токен-активу) на самостійну, окрему категорію. Поняття ж «токен-актив» взагалі зникло. Також він зазначав, що аналізуючи згадані законопроекти в них можна побачити певну еволюцію спроб нормативно-правового врегулювання порядку обігу криптовалют, еволюцію у визначенні їх правової природи, правового статусу. Крім того, можна зазначити, що в цих законопроектах стало більше уваги приділятися врахуванню технічних особливостей самого процесу, самої процедури здійснення операцій (транзакцій) з криптовалютами [6, с.14].

У Верховній Раді також розглядався Проект Закону № 2179 від 25.09.2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закон про запобігання та протидію легалізації доходів), який було прийнято ВРУ 06.12.2019 р., що, серед усього іншого, регулює питання фінансового моніторингу операцій із віртуальними активами [11].

Цей закон був прийнятий на виконання вимоги Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, виходячи з якої Україна мала імплементувати у законодавство відповідні міжнародні стандарти організації FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering) [12, с.70]. Правовий статус віртуального активу для цілей закону. Зокрема, пункт 13 частини першої статті 1 визначає віртуальний актив як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Саме таке означення віртуального активу є дослівним перекладом дефініції, запропонованої FATF [13, с.57].

Починаючи з червня 2020 року йшла активна робота над законопроектом «Про віртуальні активи» №3637. До цього законопроекту вносилося безліч змін, але в кінцевому результаті 17 лютого 2022р його було прийнято, а 15 березня 2022р закон було підписано президентом. Цей закон став цікавим для аналізу, оскільки в ньому, на відміну від попередніх законопроектів, відсутні такі поняття як «криптовалюта» або «токен». В законі вживається єдиний термін «віртуальний актив», але він відмінний від того, який запропонований у Законі Про запобігання та протидію легалізації доходів, він визначається як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [14].

Виходячи з аналізу поняття «віртуальний актив» можна виділити його основні ознаки: він є нематеріальним благом, є об'єктом цивільних прав, має вартість, виражається (існує) в електронній формі у вигляді сукупності даних, існування забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. У своїй роботі, Володимир Фурман вказав на проблему щодо невизначеності самого розуміння поняття віртуального активу [15]. Складно зрозуміти його співвідношення з криптовалютами та з електронними грошима. Закон у ч.3 ст.2 вказав, що його дія не розповсюджується на правовідносини, пов'язані з обігом електронних грошей та цінних паперів.

Щодо питання про співвідношення віртуального активу з криптовалютами слід виходити з аналізу осно-

вних ознак віртуального активу. Зробивши це, можна дійти висновку, що криптовалюти підпадають під поняття віртуального активу. Однак, такими самими ознаками володіють не тільки криптовалюти, оскільки цифрові або NFT також володіють зазначеними ознаками. Отже, можна зробити висновок, що криптовалюти входять до поняття віртуального активу, але не є тотожним поняттям.

Важливо також відмітити, що криптовалюти в основному також виконують функцію розрахунку за товар або послугу, однак в законі вказано, що віртуальний актив не є засобом платежу на території України. Хоча відмінну позицію було встановлено в Законі про запобігання та протидію легалізації доходів Однак скоро будуть внесені зміни у вказаний законі та поняття «віртуальний актив» буде однакове з тим, яке міститься у Законі про віртуальні активи.

Закон встановлює підстави набуття права власності на віртуальний актив: за фактом створення віртуального активу; вчинення та виконання правочину щодо віртуального активу; на підставі норм закону або рішення суду. Щоб бути власником віртуального активу його треба засвідчити ключем віртуального активу. Разом з тим, Законом визначені випадки, коли володілець ключа, не є власником: ключ віртуального активу або віртуальний актив знаходиться на зберіганні у третьої особи відповідно до умов правочину між зберігачем та власником цього віртуального активу; віртуальний актив передано на зберігання будь-якій особі відповідно до закону або рішення суду, що набрало законної сили; ключ до віртуального активу набуто особою неправомірно. Володимир Фурман правильно звернув увагу на нелогічність в тому як співвідносяться віртуальний актив та ключ віртуального активу. З огляду на вищевказане, вони поводять себе як два окремих об'єкта правочину. [15]

Також ми звернули увагу на проблему юридичної відповідальності, яка передбачена законом. Так у ст.23 Закону вказані що до осіб, які провадять діяльність у сфері обороту віртуальних активів, та порушують викладені у статті вимоги накладається відповідальність у вигляді штрафів. Це є видом фінансової відповідальності. Однак, ми переконані, що вкрай необхідним є введення як адміністративної так і кримінальної відповідальності, оскільки як зазначив Володимир Фурман держава тим самим спонукає недобросовісних учасників ринку надавати відповідні послуги неофіційно та працювати нелегально. [15]

Висновок. Отже, сфера регулювання обігу криптовалют є достатньо новою та недостатньо дослідженою у юридичній науці по всьому світу. Тільки нещодавно почалося активне правове врегулювання криптовалют в іноземних країнах. Україна почала свій шлях в 2014 році з роз'ясненням від Національного Банку України, де криптовалюти було визнано грошовим сурогатом. З цього моменту Верховна Рада розглянула декілька законопроектів про регулювання даної сфери, однак остаточно прийняти закон вдалося тільки у 2022 році. Ми провели аналіз Закону України «Про віртуальні активи» та виявили деякі неточності та нелогічні конструкції у тексті закону. Мета роботи була повністю досягнута. Ми дійшли висновку про необхідність внесення змін в текст закону або ж отримання детального роз'яснення від компетентних органів державної влади. Також ми вбачаємо необхідність у внесенні змін до кримінального кодексу та кодексу про адміністративні правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. IRS Virtual Currency Guidance : Virtual Currency Is Treated as Property for U.S. Federal Tax Purposes; General Rules for Property Transactions Apply. URL: <https://www.irs.gov/uac/newsroom/irs-virtual-currency-guidance> (дата звернення 19.10.2022).
2. El Salvador, primer país del mundo en reconocer al Bitcoin como moneda de curso legal, June 9th 2021, official website of the Legislative Assembly of El Salvador. URL: <https://www.asamblea.gob.sv/node/11282> (дата звернення 19.10.2022).

3. The 2022 Global Crypto Adoption Index Top 20. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-global-crypto-adoption-index/> (дата звернення 19.10.2022).
4. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin : офіційне повідомлення Національного банку України від 10.11.2014 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text> (дата звернення 15.10.2022).
5. Про визнання такими, що втратили актуальність, окремих листів Національного банку України :офіційне повідомлення Національного банку України від 23.03.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6290500-18#Text> (дата звернення 15.10.2022).
6. Дашутін Ігор. Правова природа криптовалюти: українські реалії. Судово-юридична газета. 1 червня 2022 р. С. 12-14.
7. Проект Закону про обіг криптовалюти в Україні № 7183 від 06.10.2017. *Верховна Рада України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення 16.10.2022).
8. Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні № 7183-1 від 10.10.2017. *Верховна Рада України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710 (дата звернення 16.10.2022).
9. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні №9083 від 14.09.2018. *Верховна Рада України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597 (дата звернення 16.10.2022).
- 10.Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні №9083-1 від 27.09.2018. *Верховна Рада України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64696 (дата звернення 16.10.2022).
- 11.Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 04.03.2020 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 26.10.2022).
- 12.Забродська О.С. «Правове регулювання обігу віртуальних активів» : маг.роб: Київ, 2020. 95 с.
13. Financial Action Task Force (FATF). Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. Paris, 2019. 57 p. URL: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/RBA-VA-VASPs.pdf> (Дата звернення: 26.10.2022).
14. Про віртуальні активи. Закон України. Від 17.02.2022. № 2074-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> (дата звернення: 18.10.2022).
15. Фурман Володимир. Регулювання криптовалют в Україні: що передбачає Закон про віртуальні активи. 24.03.2022. Електронний блог. Веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/analytcs/210170_regulyuvannya-kriptovalyut-v-ukran-shcho-peredbacha-zakon-pro-virtualn-aktivy (дата звернення 18.10.2022).